

Amatőr csillagászati lapok Magyarországon

1966 – 1988

Egy korábbi cikkben már ismertettük az 1926—1966. között megjelent magyarországi csillagászati lapok történetét — természetesen amatőr szemszögből (Meteor 88/4.). Határkönek az 1966-os évszámot, a Föld és Ég megindulását tekintettük. 1966-ban azonban egy másik kiadvány is indult, Csillagászati Értesítő címmel, a TIT Csillagászati és Űrkutatási Választmányának kiadásában (szerkeszti a mindenkori választmányi titkár: Róka Gedeon, majd Zombori Ottó, végül Schalk Gyula). Eleinte negyedévente, majd félévente jelent meg, módszertani cikkeket, lapszemlét közölt, így részben A Csillagos Ég folytatásának kell tekinteniünk. A 70-es évek végétől kihagyásokkal, rendszertelenül jelenik meg. A 80-as években kiadott számokban gyakran találunk amatőr témájú beszámolókat, elsősorban a CSACS (Csillagászat-történeti Adatgyűjtő Csoport) tagjainak köszönhetően. A kiadvány történetében mindenképpen említést érdemel a 84/1-es Róka Gedeon emlékszám.

1971-ben indult az első két, valóban amatőr lap, a Meteor (e néven a harmadik, ifj. Bartha Lajos szerkesztésében) és az Albireo (szerkesztője Szentmártoni Béla). A Meteor mint a CSEK megfigyelési tájékoztatója jelenik meg, amatőröknek és szakköröknek ajánlva. Az 1971/1. szám előszava szerint azoknak a CSEK-tagoknak kíván útmutatást adni, akik szívesen foglalkoznának csillagászati észlelésekkel, tudományos értékű munkával. (A későbbiekben ez a célkitűzés annyiban módosult, hogy a tudományos értéket nem képviselő, de esztétikai élményt nyújtó, jelentős észlelői ismereteket feltételező témák mégis helyet kaptak.) A szerkesztés munkáját 1973 végétől 1983 szeptemberéig szerkesztőbizottság látta el (a gyakorlatban — az 1981—82-es

időszak kivételével — Kelemen János volt a szerkesztő). Ekkor jött létre a felelős szerkesztői funkció. 1986 augusztusáig Both Előd végezte ezt a munkát, őt Mizser Attila követte. Ugyancsak ekkortól látja el Zombori Ottó a főszerkesztői teendőket. A Meteor kéthavi lapként indult, s az is maradt 1981 közepéig, igaz, egyre növekvő terjedelemmel. 1980-tól nagyszámú mellékletet is megjelentettünk, melyekről folyamatosan tájékoztattuk olvasóinkat. (A legrégebbi a Meteor Gyors hírek, mely még 1977 augusztusában indult.) Jelenleg a Meteor biztosítja a legszélesebb körű közlési lehetőséget a hazai észlelők számára, s jelentős szerepet tölt be a külföldi kapcsolatokban is.

METEOR

1971. 1. sz. KÖRLEVELEK

/Készítet grandant, csak belső használatra/

A TIT Csillagászati Baráti Kör-levelek időszaka sajtóügyi tájékoztatója.

Üzenéllította:
Ifj. Bartha Lajos

Csak baráti körök tudnak igénybevenni! Egy tájékoztató körlevél önköltségi térítése: 3,50 Ft. Az 1971. évi tájékoztató körlevelek együttes igényelése esetén 20.- Ft térítést kérjük az alábbi címre:

URÁNIA CSILLAGVIZSGÁLÓ
Budapest, I. 54nc u. 3/4.

Fenti címre kérjük a tájékoztató körlevelek kapcsolatos észrevételeket, javaslatokat is.

Készült:
a TIT Szekszarontatójában, Budapest, VIII. Erődy Sándor u. 16.
Gyártási szám: példányszám: 500 4/5 iv.

Az Albireo célja — az 1971 júniusi 1. szám előszava szerint — "nem tudományos megfigyelések vég-

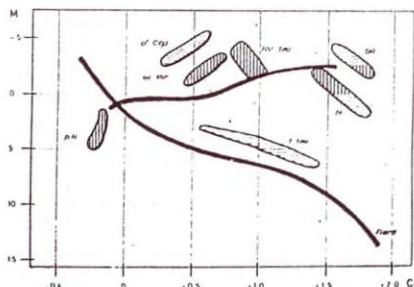
zése, hanem a szó szerinti értelemben vett amatőr csillagászat: alaposan megismerkedni a csillagos ég amatőr távcsövekkel elérhető látványával, szórakozásként." (Az Albireo elődjeként tartjuk számon a Lyra c. 1970–71-ben megjelent — Szentmártoni Béla által gépelt — körlevelet.) Az első kilenc számot még a TIT Somogy Megyei Szervezete adta ki, majd a lap átkerült a Kilián György Ifjúsági és Úttörőhöz, ám mindvégig megmaradt az Albireo Amatőr csillagász Klub kiadványának. Jelentősége azonban ennél jóval nagyobb, hiszen az egész ország területéről érkeztek a lap számára megfigyelések, sőt itt jelentkeztek először külföldi észlelők nagy számban. A havonként megjelenő Albireo 1984-ig készült Szentmártoni Béla szerkesztésében — mindvégig amatőrök sora segítette ebben a munkában —, majd néhány hónapos kihagyás után a Göncöl Társasághoz került át. A 70-es évek első számú lapja "megszámíthatatlan" különkiadványt is megjelentetett (térképek, katalógusok, fordítás-gyűjtemények), melyek a szerkesztő, Szentmártoni Béla hihetetlen munkabírásról tanúskodnak. Munkája mindmáig meghatározó észlelőmozgalmunkban.

1973-ban indult az Algol, melyet Juhász Tibor szerkesztett, egy ideig Garamvölgyi Ferencsel közösen. A fedési változók megfigyelésével foglalkozott, de az első időkben cefeida-észleléseket is elfogadott. Az 1–29. számot az Esztergomi Csillagász Szakkör, a 30–36. számot a kalocsai Haynald Obszervatórium, míg a 37–39. számot az Albireo Csillagász Szakkör adta ki Zalaegerszegen. 1985-ben olvadt be az Albireóba, azóta annak rovataként jelenik meg.

1974-ben két új lap lép porondra. Debrecenben indul útjára a Magnitudo, melyet Zajácz György szerkeszt. Célja az AAK-tagok változó-észleléseinek feldolgozása — erre az Albireo már nem tudott helyet biztosítani. 1980-ig, megszűnéséig 8 száma jelent meg. A kezdetben

stencillezett, majd rota nyomású lap feldolgozásai közül említést érdemelnek Zajácz György számító gépes, személyi korrekciót is alkalmazó fénygörbéi. 1983–85. között szintén Magnitudo címmel jelent meg havonta egy számító gépes sokszorosítású oldalon a Magnitudo Amatőr csillagász Kör kiadványa. Főként debreceni változóészleléseket közölt példás gyorsasággal. A Papp János szerkesztette Radiáns nyomdailag messze a kor színvonala felett állt. A Villám c. gépelt körlevél folytatásaként jelent meg. (A Villámnak 11 száma készült el 1973-ban. Csak 1–2 oldalas volt, de tartalmas, igen lelkesítő hatással). Alcíme: "A Könyvüipari Gépi Adatfeldolgozó Vállalat KISZ-szervezetének védnöksége alatt működő Radiáns Csillagászati Egyesület megfigyelési tájékoztatója". Kár, hogy csak egyetlen száma jelent meg. Nem sokkal később a Meteorban találkozunk a Radiáns névvel. A meteorészlelők rovataként jelent meg 1974–75. során.

7. magnitudo

1975-ben jelenik meg a ZHR Bulletin első száma a Tatai Uránia Csillagvizsgáló kiadásában. Szer-

kesztője szintén Papp János volt, a számítási munkákat Harmati István végezte. 1976-ban jelent meg a második szám, majd közél egy évtized szünet után következtek a sorozat újabb tagjai, elég rendszertelenül (részben a Meteor mellékleteként, ill. a veszprémi Dimitrov Művelődési Központ valamint az Orosházi Üveggyár kiadásában). Itt kell megemlíteni az MMTÉH egy másik kiadványát, mely 1984—87. között jelent meg az Uránia kiadásában. Az MMTEH Körlevél kilenc folytatást "ért meg" eddig. Meteorészlelési útmutatókat, teleszkopikus térképeket közölt Tepliczky István szerkesztésében.

1976-ban négy lap indul útjára, a Comet Journal, Tuboly Vince szerkesztésében, ill. a Pupilla és a Göncöl, melyekre később térünk ki. A Comet Journal létrejöttében valószínűleg nem kevés szerep jutott annak, hogy 1975-ben számos független magyar felfedezője volt a fényes Kobayashi-Berger-Milon üstökösnek. Célkitűzése szerint a tíz év múlva visszatérő Halley-üstökös észlelésére kívánta felkészíteni a hazai üstökösészlelőket a Magyar Üstökös-kereső- és Észlelő Hálózaton keresztül. A kiadvány valóban sokat lendített a hazai üstökösészlelésen. A Comet Journal címe 1980-ban Cygnus-ra módosult, az AAK mély-ég és kettősészlelőinek adott otthont, majd 1981—82-ben az Üstökös Körlevél nevet vette fel. Ezt követően Üstökös címen futott. Az 50. számmal szűnt meg 1986-ban. E lapok melléklete volt az észlelők gyors körlevele a Comet Rapid Bulletin.

A Pupilla sorsa ennél is kalandosabb. A lapot Keszthelyi Sándor bocsátotta rögös útjára 1976 januárjában. Eleinte csak "gépelvényszerű" készült, a budapesti Galilei Amatőrcsillagász Klub (GAK) tagjai számára, jelenségnaptárszerű tartalommal. Később a váci Madách Imre Művelődési Ház sokszorosította, elég gyenge minőségben. 1977-től Závodi László a szerkesztő, hogy az év végén ő is tovább adja ezt a kevés örömet adó posztot Róka László-

nak. A 14. számmal kezdődik a Pupilla "aranykora". Fordítások, útmutatók, felhívások láttak világot benne, de észlelési eredmények is. Újdonság, hogy rajzokat, sőt fotókat is tudott elfogadható minőségben közölni. A 22. számig tartott ez az időszak. Ezt követően Deicsics László és Budavári Attila állította össze, ekkor már Szegeden került kiadásra, stencilezve. A 30. szám után Hegedűs Tibor vette át a lap szerkesztését. A legutolsó Pupilla jórészt fordításokat, beszámolókat tartalmazott. Gépélése azonban kritikán aluli volt (hírhedtelt elgépelés pl. az "Üky and Fellescoe" Sky and Telescope helyett!). A Pupilla 1981-ben szűnt meg.

A Göncöl — eredeti célkitűzése szerint — az amatőrcsillagász csoportok elméleti munkájához nyújtott adalékokat a magyar nyelven nehezen hozzáférhető témakörökben. A váci Madách Imre Művelődési Központ adta ki, eleinte stencilezve, majd valamelyest jobb minőségben. (Sorszámozása kissé bonyolult. 1976-ban jelent meg a nulladik szám, majd 1977-ben további három. 1978-ban előlről kezdődött a sorszámozás.) A szerkesztés teendőit Kizsel Vilmos és Kovács György látta el. 1979-től jó minőségű fotós mellékletet is megjelentetett, mely magyar amatőrök felvételeiből tartalmazott válogatást. Cikkeit jórészt csillagász hallgatók és végzett csillagászok írták. Az amatőrök számára nehezen emészthető, nem egyszer képletekkel telezsúfolt cikkek mellett, számos — főként amatőrök által írt — hasznos asztrofotós közleményt is tartalmazott. Az elvileg negyedévi jelentkezésű "fotós" Göncölből 1979—1983. között hét szám jelent meg.

1976 októberében indul az Atmoszféra Tepliczky István és Dalos Endre szerkesztésében (kiadó: a Bólyi József Attila Művelődési Ház "Draco" Csillagászati Szakköre). Célja — mintegy a mozgalom "mellékshajtásaként" — amatőrmeteorológiai megfigyelések, feldolgozások

közlése, elsősorban az amatőr-csil-
lagászati észlelmunkához kapcsoló-
dóan. Az "albireós" támogatással
útnak indult kiadvány a hetvenes
évek végén élte virágkorát, bolyi
kiadásban 18 száma jelent meg.
1980-ban a Népművelési Intézet vál-
lalta át megjelentetését (szerkesz-
tő: Tepliczky István majd Hevesi
Zoltán), 1986-tól Fodor Antal és
Fodor Antalné összeállításában jó
minőségű, xeroxozott kivitelben je-
lentkezett. Az utolsó számok a Gön-
cöl Társaság nyomdájában készültek,
Engel Péter szerkesztésében. 1988-
ban beleolvadt az Albireóba. (Az
Atmoszféra, majd a Draco melléklete
volt a Cirrusz, rotanyomású, bera-
gasztott fekete-fehér és színes
fényképekkel. Dalos Endre és Hevesi
Zoltán szerkesztette 1978—1982.
között. A 10. szám után szűnt meg.

1977—78. során jelent meg a do-
rogi József Attila Művelődési Köz-
pont kiadásában a Shedir, a szabad-
szemes változók fóruma. 1976 au-
gusztusában az AAK törölte program-
jából a szabadszemes változók meg-
figyelését. E hiány pótlására indí-
totta meg a Shedirt Szegedi Béla. A
változócsillag-rovathoz hasonlóan
közölték a programban levő csilla-
gok fényváltozását. A munka segíté-
sére észlelőterképeket és beküldő-
lapokat is kiadtak. A Shedirt a 4.
számtól Vojczek Judit állította
össze.

Szintén 1977-ben indult a Táv-
csőépítő Amatőrök Útmutatója, a
TAU (szerkesztői Csiba Márton, Far-
kas István, Kizsel Vilmos, Taracsák
Gábor és Tóth László voltak, kiadó
a Dunajvárosi Munkás Művelődési
Központ). Sajnos, csak egyetlen
száma jelent meg, mely távcsőkészí-
tési, asztrofotózási tanácsokat
adott.

A Meridián a Fővárosi Művelődési
Ház Csillagász szakkörének módszer-
tani lapja volt. A Nagy László
szerkesztette első és egyetlen szám
1977 tavaszán jelent meg.

1979-ben alakult meg Horváth Fe-
renc vezetésével a Dunántúli Mete-
orészlelő Hálózat (DMH). Munkáját
az MMTÉH-val való igen szoros kap-

csolat jellemezte. A tagok egymás-
sal is szoros kapcsolatban álltak,
amit a számos találkozó is jótéko-
nyan előmozdított. DMH Értesítő c.
körlevelüket 1979—1985. között ad-
ták ki, összesen harminc száma je-
lent meg. Naprakész feldolgozások,
fordítások tették ki a lap nagyobb
részét, de voltak számok, melyek
mindössze egyoldalnyi meghívót tar-
talmaztak. A rota nyomású lap
1981-től meteorfotókat, mikrometeo-
ritokat ábrázoló fotós címlappal is
megjelent, melyet Hardi Ferenc ké-
szített.

A Draco első száma 1979 decembe-
rében jelent meg a szakköri csilla-
gászati észlelések leközlésére, de
a 2. száma 1980 tavaszán már az
egész ország észleléseit átvette —
az Albireo ideiglenes szüneteltetése
miatt —, majd utóbb alakult ki a
profilja. Dalos Endre szerkesztet-
te, társa 1980—83. között Hevesi
Zoltán, majd 1984—87. között Kász
László és Szabó Sándor. Az észlelé-
sek utóbb elfogytak, más lapokba
áramlottak, a szerkesztők is elköl-
töztek Bolyból, így 1987 szeptembe-
re óta (29. szám) nem jelent meg.

Az 1980-ban ideiglenesen szüne-
telő Albireo naprovata a balatonke-
nesei Művelődési Ház kiadásában je-
lent meg, egy Nappolt című stenci-
lezett körlevélben. Az állandó nap-
rovat-vezető Iskum József mellett
Kocsis Antal volt a társszerkesztő.
Utolsó számaiban mély-ég- és üstö-
kösészlelési fordításokat közölt,
mivel időközben ismét megindult az
Albireo. Utolsó, 11. száma 1981
elején jelent meg.

1983 októberében indult — lé-
nyegében az Albireo mellékleteként
— egy angol nyelvű körlevél, me-
lyet a National Deep Sky Observer's
Society Double Star Commission ki-
adványaként állított össze Mohácsi
Gyula. A Binary első száma egyben
az utolsó is. A szerkesztő körvona-
lazza a kettősészleléssel kapcsola-
tos elképzeléseit és általában a
témáról alkotott véleményét.

1983—84-ben a Zenit hat száma
jelent meg. Ez a xeroxozott techni-
kával sokszorosított lap az általá-

nos ismeretterjesztést tűzte ki célul, Borkovits Tamás, Galántai János, Jäger Zoltán, Jójárt Árpád és Polyák József szerkesztésében. A Zenit 1984 elején Galántai Budapestre költözésével megszűnt.

Az Alföldi Meteorészlelő Klub (AMK) 1984—85-ben egy negyedévi körlevelet bocsátott közre AMK Közlemények címmel (kiadó: a Békés megyei TIT). A Bucsi Gábor szerkesztette kiadványból 6 szám jelent meg, aktuális információkat, fordításokat közölt.

A Pleione Változócsillag-észlelő Hálózat fontos negyedévi kiadványa indult 1984-ben, Pleione címmel. Más külföldi szervezetekhez hasonlóan az összes beérkező változóadat közlésére szorítkozott. Az első évfolyamot a TIT Baranya Megyei Szervezete adta ki. A második évfolyam — néhány év szünet után — 1987-ben indult, a kiadó ekkor az Uránia Csillagvizsgáló. Ekkor már fotós borító is készül, s az adatokon kívül cikket is közöl a lap. 1988-tól az adatlisták elmaradnak, kizárólag cikkek, fénygömbök, fordítások jelennek meg. A Pleione szerkesztői azonosak a kiadvány készítőivel (Mezősi Csaba, Mizser Attila, Samai Ildikó, Süle Gábor, Szőke Balázs és Tepliczky István). 1987-től Mizser Attila a szerkesztő.

A PVH Körlevél 1979-től napjainkig 22 ízben jelent meg a változó-észlelők tájékoztatására (ebből négy szám idegen nyelven). Tartalma változó: miramaximum-előrejelzések, feldolgozás-jegyzékek, térképek, tájékoztatók stb. A körleveleket eleinte az AAK (első két szám), majd az Uránia adja ki. A PVH Report sorozat 1981—86. között került kiadásra. Kezdetben éves fénygömböket közölt a programcsillagokról, majd — átmenetileg a Pleionét helyettesítve — számítógépes adatlistákat.

Komárom megye CSBK szervezete 1985-ben indította útjára a Komárom Megyei CSBK Híradót. A 8-16 oldalas, fotókkal illusztrált kiadvány évente kétszer jelenik meg Kováliczky István szerkesztésében, a

tatabányai Úttörő és Ifjúsági Ház és a TIT Komárom Megyei Szervezete támogatásával. Fordításokat, rövid híreket, észlelési útmutatókat, programjánlatokat közöl. A megyei CSBK tagok számára valószínűleg azok a színes beszámolók a legértékesebbek, melyeket megyei rendezvényekről, táborokról, szakköri eseményekről közöl. Jó lenne, ha más megyék is követnék a tatabányai példát!

Az 1987-ben indult Égi Kalendárium havonta 2—4 oldalon jelent meg, előrejelzéseket, észlelőtérképeket közölt. Szerkesztője Tuboly Vince, kiadója a körmendi Andromeda Amatőrcsillagász Klub. Az Égi Kalendárium 1987 végén megszűnt.

A Szabolcsi Csillagász első száma 1987 őszén jelent meg a csillagászati hét alkalmával 500 példányban. Kiadója a nyíregyházi Művelődési Központ, szerkesztője Rozman Béla. A komárom megyeiek CSBK Híradójához hasonló tartalmú kiadvány, nyomdai kivitele azonban annál színvonalasabb. Amatőrök fotóit is bemutatja. A kiadás során anyagi gondok jelentkeztek, az 1988 tavaszára tervezett 2. szám mindaddig nem jelent meg.

Az Amatőrcsillagászati Courier mozgalmunk egyik legfrissebb "hajtása". 1987 szeptemberében indult, a Magyar Amatőrcsillagászati Társaság (Macsit) kétheti közlönyeként. Az indítás szándéka szerint elsősorban friss információkkal kívánja ellátni a tagságot és az előfizetőket. Ezen kívül hosszabb lélegzetű cikkeket is közöl, továbbá aktuális híreket a társaság életéről. A Courier szerkesztője Kudor Gyöngyvér.

A sorban legutolsó az MMTEH 1988-ban indult Meteor Channel című angol nyelvű időszakos kiadványa. A külföldi társszervezeteket tájékoztatja a hazai meteoros munkáról. Szerkesztője Süle Gábor és Tepliczky István.

MIZSER ATTILA - KESZTHELYI SÁNDOR